

आपत्ती व्यवस्थापन अधिनियम, २००५

जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण आणि
स्थानिक स्वराज्य संस्थांकरिता मार्गदर्शक
सूचना.

महाराष्ट्र शासन

महसूल व वन विभाग (मदत व पुनर्वसन)

शासन परिपत्रक क्रमांक :- आव्यप्र-२०१९/प्र.क्र.२९/आव्यप्र-१

मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.

दिनांक :- २५ जानेवारी, २०१९.

वाचा :- १. महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्र. डिएमयू-२००५/प्र.क्र.७०/डिएम-१,
दि. २४ मे २००६

२. महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्र. डिएमयू-२००६/प्र.क्र.१०/डिएम-१,
दि. १ जून २००६

प्रस्तावना :-

भारतीय राज्य घटनेच्या सामायिक सूचितील अनुक्रमांक २३ (सामाजिक सुरक्षा आणि सामाजिक न्याय) नूसार केंद्र शासनाने आपत्ती व्यवस्थापन अधिनियम - २००५ दि. २३/१२/२००५ रोजी पारित केला आहे. सदर अधिनियम अधिसूचित होऊन दि. ०१/०८/२००७ पासून देशातील सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशात लागू झाला आहे. मा. उच्च न्यायालय, मुंबई येथे दाखल रिट याचिका क्र. २३१५/२०१७ च्या सुनावणीदरम्यान मा. उच्च न्यायालयाने सदर अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी कार्यान्वयीन यंत्रणांनी कार्यवाही करणे आवश्यक असल्याचे नमूद केले आहे.

विविध आपत्तीसंदर्भात प्रतिबंध, निवारण, पुर्वतयारी, प्रतिसाद, मदत व पुनर्वसन इत्यादी कार्ये सुव्यवस्थितपणे हाताळण्यासाठी तसेच आपत्ती व्यवस्थापन आराखड्याच्या अंमलबजावणी आणि संनियंत्रणासाठी त्याचबरोबर सौम्यीकरण आणि प्रतिसाद तात्काळ देण्यामध्ये योग्य समन्वय असावा यासाठी उपरोक्त अधिनियम पारित करण्यात आला आहे. आपत्ती व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ च्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी राज्यातील सर्व जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण आणि स्थानिक स्वराज्य संस्था यांना मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

परिपत्रक :-

आपत्ती व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ च्या कलम ३० च्या तरतूदीनुसार जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाची कर्तव्ये व जबाबदाच्या निश्चित करण्यात आलेल्या आहेत. त्यास अनुसरुन आपत्ती व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ च्या तरतूदीच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण आणि जिल्हास्तरावरील शासकीय विभाग आणि स्थानिक स्वराज्य संस्था यांना खालीलप्रमाणे सूचना देण्यात येत आहेत.

जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाने जिल्ह्याच्या आपत्तीप्रवणतेनुसार जिल्ह्यासाठी प्रतिसाद आराखड्यासह आपत्ती व्यवस्थापन आराखडा राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे तयार करावा.

राष्ट्रीय धोरण, राज्याचे धोरण, राष्ट्रीय आराखडा, राज्याचा आराखडा आणि जिल्ह्याचा आराखडा यामध्ये समन्वय ठेवून जिल्हा आराखड्याचे संनियंत्रण आणि आराखड्यानुसार अंमलबजावणी जिल्हा प्राधिकरणाने करावी.

जिल्ह्यातील आपत्तीप्रवण क्षेत्र विनिर्दिष्ट करून आपत्तीस प्रतिबंध अथवा आपत्तीच्या परिणामाची तीव्रता कमी करण्यासाठीच्या उपाययोजना जिल्हास्तरावरील शासकीय विभाग (केंद्र व राज्य शासन) तसेच स्थानिक प्राधिकरणाव्दारे घेण्यात येत असल्याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने खातरजमा करावी.

आपत्तीस प्रतिबंध, आपत्तीच्या परिणामांची तीव्रता कमी करणे, सज्जता आणि प्रतिसाद या संदर्भातील उपाययोजनांबाबत राष्ट्रीय प्राधिकरण व राज्य प्राधिकरण यांनी आखून दिलेल्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे आवश्यक कार्यवाही जिल्ह्यातील संबंधित विभागांमार्फत करण्यात येत असल्याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने खातरजमा करावी.

आपत्तीस प्रतिबंध व आपत्तीची तीव्रता कमी करण्यासाठी आवश्यक त्या उपाययोजना करण्याबाबत जिल्हा पातळीवर विविध प्राधिकरणे व स्थानिक स्वराज्य संस्थांना जिल्हा प्राधिकरणाने सूचना द्याव्यात.

आपत्ती व्यवस्थापन आराखडा तयार करण्यासाठी जिल्हा पातळीवरील शासकीय विभाग व स्थानिक स्वराज्य संस्थांना जिल्हा प्राधिकरणाने मार्गदर्शक तत्वे आखून द्यावीत.

जिल्हा पातळीवरील शासकीय विभाग (केंद्र व राज्य शासन) तसेच स्थानिक प्राधिकरणाव्दारे तयार केलेल्या आपत्ती व्यवस्थापन आराखड्याच्या अंमलबजावणीचे जिल्हा प्राधिकरणाने संनियंत्रण करावे.

जिल्हा पातळीवरील शासकीय विभाग व स्थानिक स्वराज्य संस्थांमार्फत तयार करण्यात आलेले विकास आराखडे व राबविण्यात येणाऱ्या प्रकल्पांमध्ये आपत्ती प्रतिबंध व आपत्तीची तीव्रता कमी करण्यासाठीच्या उपाययोजनांमध्ये एकसूत्रता रहावी, यासाठी जिल्हा प्राधिकरणाने मार्गदर्शक तत्वे आखून द्यावीत आणि त्यासाठी आवश्यक ते तांत्रिक सहाय्य उपलब्ध करावे.

जिल्ह्यातील संबंधित विभागांनी आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी त्यांचे आपत्ती व्यवस्थापन आराखडे राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या सूचनांनुसार तयार करून सदर आराखडे दरवर्षी अद्यायावत करावेत.

जिल्ह्यातील आपत्ती व्यवस्थापनातील सर्वोच्च संस्था म्हणून संबंधित विभागांनी आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी त्यांचे आपत्ती व्यवस्थापन आराखडे दरवर्षी जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणास सादर करावेत.

जिल्ह्यावरील कोणतीही आपत्ती किंवा जिल्ह्यास भेडसावणाऱ्या आपत्कालीन परिस्थितीचा सामना करण्यासाठी जिल्हा पातळीवरील शासकीय विभाग व स्थानिक स्वराज्य संस्थांकडे असलेल्या साधनसामुग्रीचा आढावा घ्यावा आणि आवश्यकतेनुसार त्यांचे अद्यायावतीकरण करण्यासंदर्भात तसेच आपत्तीप्रसंगी तात्काळ सदर साधनसामुग्री उपलब्ध होईल यासाठी जिल्हा प्राधिकरणाने सूचना द्याव्यात.

सज्जतेसाठी नियोजित उपाययोजनांचा आढावा घेणे आणि या उपाययोजना कोणत्याही आपत्तीप्रसंगी परिणामकारक ठरण्यासाठी आवश्यक दर्जाच्या असतील याबाबत लक्ष पुरविण्यास

जिल्हा पातळीवरील शासकीय विभाग व स्थानिक स्वराज्य संस्थांना जिल्हा प्राधिकरणाने सूचना द्याव्यात.

जिल्हा प्राधिकरणाने वेगवेगळ्या स्तरावरील अधिकारी/ कर्मचारी व बचाव कार्य करणारे स्वयंसेवक यांच्यासाठी प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे आयोजन व संनियंत्रण करावे.

आपत्तीस प्रतिबंध अथवा आपत्तीची तीव्रता कमी करण्यासाठी स्थानिक प्राधिकरण, शासकीय व अशासकीय संस्था यांच्या सहाय्याने समूहप्रशिक्षण व जनजागृती कार्यक्रमाचे आयोजन जिल्हा प्राधिकरणाने करावे.

आपत्तीची पूर्वसूचना मिळण्यासाठी आवश्यक यंत्रणा उभारणे, यंत्रणेची देखभाल, तपासणी आणि यंत्रणा अद्यावत करणे तसेच योग्य माहिती स्थानिक लोकांपर्यंत पोहचेल याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने आवश्यक कार्यवाही करावी.

जिल्हा पातळीवरील प्रतिसाद आराखडा तयार करणे सदर आराखड्याचा आढावा घेवून तो अद्यावत करण्याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने कार्यवाही करावी.

आपत्तीप्रवणतेनुसार व प्रत्यक्ष आपत्तीच्या वेळी प्रतिक्रियास्वरूपात निर्माण होणाऱ्या परिस्थितीचे जिल्हा प्राधिकरणाने संनियंत्रण करावे.

जिल्ह्यातील संबंधित विभाग आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे प्रतिसाद आराखडे जिल्हा प्रतिसाद आराखड्याशी सुसंगत असतील याची खात्रजमा जिल्हा प्राधिकरणाने करावी.

संभाव्य आपत्कालीन परिस्थिती अथवा प्रत्यक्ष आपत्तीस परिणामकारकपणे तोंड देण्यासाठी उपाययोजना घेण्याबाबत जिल्ह्यातील संबंधित विभागांना आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थांना मार्गदर्शक तत्वे आखून देवून त्यांना जिल्हा प्राधिकरणाने मार्गदर्शन करावे.

जिल्ह्यातील संबंधित विभाग आणि नागरी स्थानिक संस्था, वैधानिक संस्था, आपत्ती व्यवस्थापनाचे कार्य करणाऱ्या इतर शासकीय व अशासकीय संस्था यांच्यामध्ये समन्वय ठेवणे, संनियंत्रण करणे, सहाय्य व सल्ला देणे याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने कार्यवाही करावी.

आपत्तीपूर्व व आपत्तीनंतरच्या व्यवस्थापनाच्या उपाययोजना खात्रीपूर्वक, तत्परतेने व प्रभावीपणे घेण्याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने जिल्ह्यातील स्थानिक प्राधिकरणांशी समन्वय साधणे व मार्गदर्शक तत्वे आखून देण्याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने कार्यवाही करावी.

जिल्ह्यातील सर्व स्थानिक स्वराज्य संस्थाकडून विकास आराखड्याप्रमाणे होत असलेल्या बांधकामात बांधकामविषयक प्रचलित असलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचे पालन करण्यासंदर्भात सर्व संबंधितांना जिल्हा प्राधिकरणाने सूचना द्याव्यात आणि सूचनांनुसार कार्यवाही होत आहे, याबाबत खात्रजमा करावी.

आपत्तीप्रसंगी सुरक्षित निवारा म्हणून इमारती आणि जागा निश्चित करून त्याठिकाणी आवश्यक सोयीसुविधा उदा. पाणीपुरवठा व स्वच्छता इत्यादी उपलब्ध करण्याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने कार्यवाही करावी.

आपत्ती व्यवस्थान अधिनियम, २००५ च्या कलम ४१ (१) व (२) मधील तरतूदीनुसार जिल्ह्यातील सर्व स्थानिक स्वराज्य संस्थाकडून कार्यवाही होत आहे, याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने खात्रजमा

करावी. याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने त्यांचे कार्यक्षेत्रातील सर्व स्थानिक स्वराज्य संस्थांना परिपत्रकान्वये माहिती घावी.

आपत्ती व्यवस्थान अधिनियम, २००५ च्या कलम २२ मधील तरतूदीनुसार जिल्ह्यातील सर्व संबंधितांकडून कार्यवाही होत आहे, याबाबत जिल्हा प्राधिकरणाने खातरजमा करावी.

आपत्ती व्यवस्थापनविषयक सर्व बाबींची माहिती जिल्हा प्राधिकरणाने राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणास वेळोवेळी सादर करावी.

जिल्हा प्राधिकरणाने दरवर्षी आर्थिक वर्ष संपल्यानंतर ९ महिन्याच्या आत आपत्ती व्यवस्थापन विषयक वार्षिक अहवाल तयार करावा आणि राज्य शासनास सादर करावा. या अहवालात मागील वर्षी करण्यात आलेली कार्यवाही, घेण्यात आलेले उपक्रम यांचा अंतर्भाव असावा.

जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण आणि जिल्ह्यातील स्थानिक स्वराज्य संस्था यांनी वरील सूचनांनुसार आपत्ती व्यवस्थापनासंदर्भात कार्यवाही करावी.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करण्यात आले असून त्याचा संगणक संकेतांक २०१९०१२८१४२२२१०१९ असा आहे. हे परिपत्रक डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(श्रीरंग घोलप)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई.
२. सर्व मंत्रालयीन विभाग.
३. महासंचालक, यशदा, पुणे.
४. विभागीय आयुक्त (सर्व).
५. जिल्हाधिकारी (सर्व).
६. आयुक्त, महानगर व प्रादेशिक विकास प्राधिकरण (सर्व).
७. आयुक्त, महानगरपालिका (सर्व)
८. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)
९. मर्ख्याधिकारी, नगरपालिका/ नगरपरिषद (सर्व)
१०. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, कटक मंडळे (सर्व)
११. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
१२. वित्तीय सल्लागर तथा सह सचिव, आपत्ती व्यवस्थापन प्रभाग, मंत्रालय, मुंबई .
१३. निवडनस्ती.